

BELEIDSNOTA ONROEREND ERFGOED

0 INHOUD

0	INHOUD.....	1
1	INLEIDING DOOR DE MINISTER.....	3
2	SAMENVATTING	4
3	MAATSCHAPPELIJKE TENDENSEN EN HUN IMPACT OP DE ONROERENDERFGOEDZORG.....	6
3.1	DE BEHOEFTE AAN EEN STEM IN HET BELEID	6
3.2	NAAR EEN GELIJKWAARDIGE EN VOLWAARDIGE ROL VOOR ACTOREN	7
3.3	ERFGOEDZORG ALS ONDERDEEL VAN EEN TRANSVERSALE AANPAK.....	9
3.4	GROEIENDE VRAAG NAAR EEN KRITISCHE REFLECTIE OVER HET BESCHERMINGSBELEID	10
3.5	DUURZAME ERFGOEDZORG ALS BREED CONCEPT	11
3.6	DE VRAAG NAAR GEDIFFERENTIEERDE EN HAALBARE ONDERSTEUNING	12
4	DOELSTELLINGEN	15
4.1.	IEDEREEN KOESTERT HET ONROEREND ERFGOED ALS EEN EVIDENT EN INTEGRAAL DEEL VAN ONZE LEEFOMGEVING, CULTUUR, IDENTITEIT EN NATIE.....	15
	ISE 1. PARTNERSCHAPPEN ROND ERFGOEDZORG.....	15
4.1.1.	DE ZORG VOOR HET ONROEREND ERFGOED IS HET RESULTAAT VAN ACTIEVE SAMENWERKING	15
	<i>4.1.1.1. We geven het toekomstige onroerenderfgoedbeleid vorm in samenspraak met de belanghebbenden.....</i>	<i>15</i>
	<i>4.1.1.2. We moedigen elke gemeente om een lokaal onroerenderfgoedbeleid te voeren.....</i>	<i>15</i>
	<i>4.1.1.3. Een afgestemd depotbeleid voor Erfgoed en goed beheer van topstukken.....</i>	<i>16</i>
	<i>4.1.1.4. Samen met de partnerverenigingen verbreden we het draagvlak voor onroerend erfgoed en verbeteren we de dienstverlening voor onroerenderfgoedzorg(ers).....</i>	<i>17</i>
4.1.2.	HET ONROEREND ERFGOED DRAAGT BIJ AAN EEN KWALITEITSVOLLE LEEFOMGEVING	17
	<i>4.1.2.1. We voeren een transversaal onroerenderfgoedbeleid.....</i>	<i>17</i>
	<i>4.1.2.2. We maken van landschapszorg een beleidsveldoverschrijdende ambitie.....</i>	<i>17</i>
4.2.	DE VOLGENDE GENERATIES BESCHIKKEN OVER EEN ONDERBOUWDE EN COHERENTE STAALKAART VAN ONROEREND ERFGOED.....	18
	ISE 3. THEMA-OVERSCHRIJDEND INSTRUMENTARIUM ONROEREND ERFGOED.....	18
4.2.1.	ERFGOEDWAARDEN ZIJN ZO VERANKERD DAT ZE OOK IN DE TOEKOMST RELEVANT BLIJVEN	19
	<i>4.2.1.1. We optimaliseren de doelmatigheid van de inventarissen.....</i>	<i>19</i>

////////////////////////////////////

2 SAMENVATTING

Het voeren en uitvoeren van het onroerenderfgoedbeleid is steeds meer een gedeeld initiatief. De burger en de lokale besturen verwachten dat de Vlaamse overheid minder controlerend en meer kaderstellend en begeleidend werkt. Lokale besturen treden nadrukkelijker op de voorgrond. Ze zijn goed geplaatst om mee een doordacht en gedragen beleid te voeren. De Vlaamse overheid stimuleert de ontwikkeling van een lokaal onroerenderfgoedbeleid door steden en gemeenten de mogelijkheid te bieden om 'erkende onroerenderfgoedgemeente' te worden. Daarnaast is al meer dan de helft van de Vlaamse gemeenten lid van een 'erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst' (IOED).

De beleidsagenda wordt gekleurd door een transversale aanpak. Onroerend erfgoed is als deel van onze leefomgeving een factor in een integrale en duurzame gebiedsontwikkeling, waarin ook andere ruimtelijke behoeften spelen, zoals mobiliteit, wonen, recreatie, toerisme, natuurbeheer ... Onroerend erfgoed vindt zijn waardering vanuit de historische context en interageert met beleidsopties van andere sectoren. Uitdagingen als het verhogen van de energie-efficiëntie van het bestaande patrimonium en de omschakeling van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie, gepaard met hogere maatschappelijke verwachtingen naar comfort, veiligheid en toegankelijkheid dagen de onroerenderfgoedsector uit om op zoek te gaan naar duurzame en innovatieve oplossingen op maat die de erfgoedwaarden verzoenen met deze maatschappelijke noden.

Beschermen is een hoeksteen van het onroerenderfgoedbeleid. Sinds de eerste monumentenwet van 1931 is een complementair stelsel van verschillende beschermingsstatuten ontwikkeld met één gemeenschappelijk doel: de meest relevante erfgoedgetuigen van het leven in Vlaanderen bewaren voor de toekomst. De fundamentele vraag is echter of wat anno 2019 beschermd is een goede representatieve staalkaart vormt van de meest beschermenswaardige getuigen uit het verleden?

De financiële ondersteuning moet efficiënter en doeltreffender worden. Uit het draagvlakonderzoek blijkt dat het Vlaamse publiek van de overheid verwacht dat de overheid investeert in erfgoedzorg. Van het voor onroerenderfgoedzorg gereserveerde budget is jaarlijks ongeveer 85 procent bestemd voor de verschillende soorten premies voor onderhoud en restauratie. De vraag overstijgt echter het aanbod. Het premiesysteem leidde ondertussen tot een lange achterstand. Dergelijke achterstand heeft een remmende impact op de beleidsruimte.

Hieruit leiden we onze **beleidsdoelstellingen** af

- Erfgoedzorg is een verhaal van samenwerking. We maken het onroerenderfgoedbeleid interactief. We betrekken belanghebbenden bij de visievorming.
- We stimuleren lokale besturen om een gedragen onroerenderfgoedbeleid op poten te zetten. De Vlaamse overheid stelt hierbij haar kennis en expertise beschikbaar. De intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten zijn een complementaire partner.
- Verenigingen als Herita, Monumentenwacht Vlaanderen, het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) en de Erfgoedkuis slaan de brug tussen het Vlaamse erfgoedbeleid en de praktijk. Ze moeten mee het uithangbord zijn van de onroerenderfgoedzorg.
- Met de Landschapsconventie als uitgangspunt, bouwen we tijdens deze regeerperiode een volwaardig gebiedsgericht, participatief en transversaal landschapsbeleid verder uit.

////////////////////////////////////

3 MAATSCHAPPELIJKE TENDENSEN EN HUN IMPACT OP DE ONROERENDERFGOEDZORG

De zorg voor monumenten, cultuurhistorische landschappen, archeologische sites en varend erfgoed – kortom voor onroerend erfgoed – speelt zich af binnen een hedendaagse context. Mensen koesteren dat onroerend erfgoed en geven het een actuele betekenis. Erfgoed wekt vaak een gevoel van schoonheid op. We vertoeven graag in een stad, dorp of landschap met een rijke traditie. We zijn geïnteresseerd in ons verleden.

Maar die zorg is soms ook wat weerbarstig. Af en toe staat een monument in de weg of zorgt een archeologische opgraving voor extra kosten bij een project. Om die verschillen te verzoenen is onroerenderfgoedzorg een zaak van samenwerking en dialoog. De erfgoedsector heeft de voorbije jaren stappen gezet om die samenwerking te versterken. We moeten deze weg verder bewandelen, rekening houdend met andere belangen die spelen binnen een breder maatschappelijk en ruimtelijk verhaal.

In deze analyse gaan we in op de belangrijkste tendensen buiten het erfgoedveld. Tegelijkertijd kijken we naar wat er in de omgang met het onroerend erfgoed de jongste jaren is gewijzigd.

3.1 DE BEHOEFTE AAN EEN STEM IN HET BELEID

De ‘burger’ is steeds prominenter aanwezig in het maatschappelijke debat. Mensen voeren actie voor de kwaliteit van hun directe leefomgeving. Burgerbewegingen vragen daadkracht van de politiek en wensen inspraak. Het onroerenderfgoedbeleid houdt daarmee rekening.

De **Faroconventie** (2005), over de waarde van erfgoed voor de samenleving, maakt alvast een speerpunt van participatie en dialoog met de samenleving. Deze conventie, waar alle gewesten en gemeenschappen mee instemden, is het sluitstuk van de grote erfgoedconventies die tot stand zijn gekomen onder impuls van de Raad van Europa en legt de focus op de mens. Centraal in de conventie staan ‘erfgoedgemeenschappen’, groepen mensen die waarde hechten aan erfgoed en ijveren voor het behoud hiervan omdat ze het willen overdragen aan de toekomstige generaties. Die groepen kunnen even goed buurtbewoners zijn die zich inzetten voor het behoud van een lokale kapel, als verenigingen of overheden die zich op een hoger niveau inzetten voor erfgoedthema’s. Het Vlaamse erfgoedbeleid onderschrijft de principes en zorgde voor een doorvertaling in de regelgeving. In de geest van de Faroconventie werkt de Vlaamse overheid samen met partnerverenigingen en met bruggenbouwers uit het middenveld en erkent ze het belang van erfgoedgemeenschappen en vrijwilligerswerk. Hun inzet toont de verbindende rol van onroerend erfgoed.

De vraag naar maatschappelijke betrokkenheid bij het erfgoedbeleid leeft in Vlaanderen. **In 2016 vroeg het agentschap Onroerend Erfgoed aan 200 stakeholders uit de erfgoedsector welke topics volgens hen beleidsmatig aandacht vragen in de toekomst.** Herbestemming bleek met voorsprong de grootste prioriteit te krijgen. Maar ook erfgoedparticipatie, de financiering van het onroerenderfgoedbeleid, de druk op de ruimte en de demografische ontwikkelingen stonden bovenaan. Daarna volgden duurzaamheid en verwevenheid van het beleid.

In het kader van een **draagvlakonderzoek** peilde het agentschap Onroerend Erfgoed in 2018 naar de manier waarop Vlamingen onroerend erfgoed beleven en vroeg hun mening over de rol die de overheid moet opnemen. Uit die bevraging blijkt dat het draagvlak voor de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen groot is. **Het merendeel van de respondenten vindt het behoud van ons gevarieerd onroerend erfgoed belangrijk.**

////////////////////////////////////

Ook op het vlak van erfgoedparticipatie scoort Vlaanderen hoog. Onroerend erfgoed maakt voor het merendeel van de bevolking onderdeel uit van het dagelijks leven. Tijdens alledaagse activiteiten zoals wandelen, fietsen, winkelen ... hoort onroerend erfgoed er vanzelfsprekend bij. Velen bezoeken minstens één keer per jaar een monument of landschap.

Voor belangrijke taken in de onroerenderfgoedzorg kijkt men naar de overheid. **Zo verwachten burgers dat de overheid zorgt voor het behoud van onroerend erfgoed.** Meer dan de helft van de respondenten kijkt naar haar voor het restaureren en openstellen van monumenten en landschappen. Een derde vindt het een belangrijke opdracht van de overheid om te beslissen wat we erfgoed noemen en om premies te geven voor restauraties en opgravingen.

De burger vraagt anno 2018 duidelijk inspraak: voor iets meer dan de helft van de respondenten is het belangrijk dat ze mee kunnen beslissen over wat de overheid beschermt. Twee derde vindt het belangrijk dat ze mogen meedenken over het onroerend erfgoed in de buurt dat verwaarloosd wordt of leegstaat.

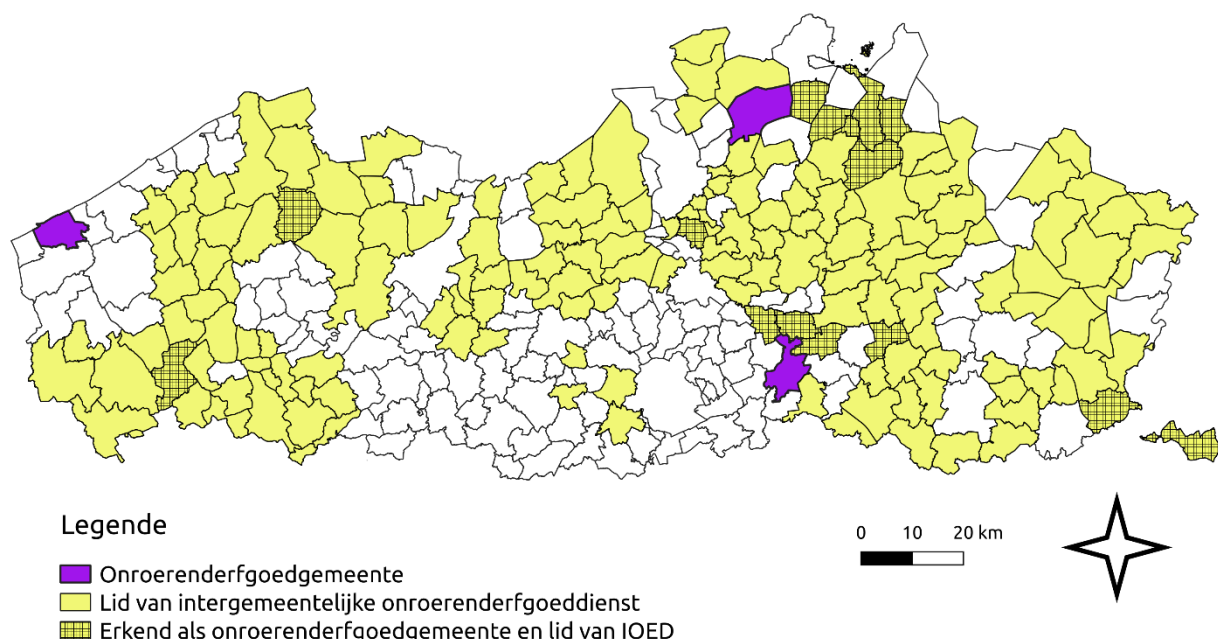
3.2 NAAR EEN GELIJKWAARDIGE EN VOLWAARDIGE ROL VOOR ACTOREN

Het voeren en uitvoeren van het onroerenderfgoedbeleid is steeds meer een gedeeld initiatief. De burger en de lokale besturen verwachten dat de Vlaamse overheid minder controlerend en meer kaderstellend en begeleidend werkt. **Lokale besturen** treden nadrukkelijker op de voorgrond. Ze zijn goed geplaatst om mee een doordacht en gedragen beleid te voeren.

De Vlaamse overheid stimuleert de ontwikkeling van een lokaal onroerenderfgoedbeleid door steden en gemeenten de mogelijkheid te bieden om '**erkende onroerenderfgoedgemeente**' te worden. Er zijn er ondertussen negentien. Erkende onroerenderfgoedgemeenten hebben een integrale beleidsvisie voor een duurzaam en actief behoud, gebruik en herbestemming van het onroerend erfgoed op hun grondgebied en integreren die visie in hun beslissingen. Ze ondersteunen en stimuleren eigenaars en beheerders van erfgoed en betrekken erfgoedgemeenschappen bij hun beleid. Ze inventariseren het onroerend erfgoed op hun grondgebied, geven toelatingen voor ingrepen aan beschermd erfgoed, nemen akte van archeologienota's en volgen de uitvoering op van toegelaten handelingen en archeologische opgravingen. Daarnaast is al meer dan de helft van de Vlaamse gemeenten lid van een '**erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst**' (IOED). Erkende IOED's werken samen met de Vlaamse overheid en krijgen daarvoor financiële ondersteuning.

De erkenning van gemeenten volgt op een jarenlange traditie in de erfgoedzorg. Steden en gemeenten nemen van oudsher verantwoordelijkheid op voor het onroerend erfgoed op hun grondgebied. Toonvoorbeelden daarvan zijn de vaak goed uitgebouwde **stedelijke erfgoeddiensten** in kunststeden zoals Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven en Mechelen. Tot op vandaag is enkel Leuven erkend. Ze dragen zorg voor het onderhoud, beheer en de valorisatie van hun eigen waardevolle historische monumenten, met oog voor de hedendaagse noden en wensen van bewoners en bezoekers. Zij werken samen met lokale erfgoedactoren, ondersteunen projecten, informeren hun inwoners ...

////////////////////////////////////

Figuur: beeld van de densiteit aan onroerenderfgoedgemeenten en intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten in Vlaanderen.

In andere instrumentaria kiest de Vlaamse overheid resoluter voor een participatieve aanpak. Het is meer en meer de gewoonte om belanghebbenden actief te betrekken, om zo de erfgoedzorg te passen in een breder ruimtelijk en maatschappelijk verhaal. Zo is het **afwegingskader “Actieve landbouwbedrijven in beschermd erfgoed”** uit 2016 het resultaat van een samenwerking tussen het agentschap Onroerend Erfgoed, het Departement Landbouw en Visserij, Ruimte Vlaanderen, de landbouworganisaties Boerenbond en het Algemeen Boerensyndicaat en enkele actieve landbouwers. De **“Code voor Goede Praktijk voor Archeologie en Metaaldetectie”** is opgemaakt en enkele malen herzien in samenspraak met de privaat georganiseerde archeologiesector. Deze bestaat uit een netwerk van door de Vlaamse overheid erkende actoren: 230 archeologen, 3641 metaaldetectoristen en vijftien onroerenderfgoeddepots (situatie op 29 oktober 1019). Het beheersluik in de aanvraag tot erkenning van de **“Herdenkingsites en begraafplaatsen van de Eerste Wereldoorlog”** als UNESCO-Werelderfgoed was aanleiding voor een grootschalige consultatieronde, die bovendien een interregionale en internationale dimensie had, omdat ook Wallonië en Frankrijk trekkers van dit dossier zijn. Het UNESCO-traject verliep in samenwerking met verschillende beleidsvelden en betrokkenen op provinciaal en lokaal niveau. Talrijke steden en gemeenten in de Westhoek en verschillende landbouw- en toeristische organisaties werkten eraan mee. Ook bij de twee andere lopende werelderfgoed dossiers zijn lokale partners nauw betrokken. *Het Vlaams-Nederlandse dossier van de Koloniën van Weldadigheid is een gezamenlijk initiatief van de betrokken gemeenten en provincies, met aan Vlaamse zijde Kempens Landschap als drijvende kracht. Het dossier is recent met de hulp van ICOMOS aangepast, en wordt hopelijk in de zomer van 2020 toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst. De nominatie van het Hoge Kempen Ruraal Industrieel Transitielandschap is een initiatief waarbij een tiental Limburgse gemeenten, de provincie en het Regionaal Landschap Kempens Landschap nauw samenwerkten. Dat dossier is in 2018 teruggetrokken, omdat ICOMOS sterke twijfels uitte bij de haalbaarheid van het voorstel.*

De Vlaamse overheid stimuleert de opmaak van **beheersplannen**. Ze faciliteren het beheer van onroerend erfgoed en de afstemming tussen de betrokken actoren en beheersactiviteiten. Beheersplannen zijn een opstap voor financiële ondersteuning en verminderen de planlast voor de

////////////////////////////////////

betrokkenen. Voor sommige werken in het beheersplan hoeft geen toelating aangevraagd te worden. De planmatige aanpak zorgt bovendien voor een efficiëntere en duurzamere inzet van financiële middelen. Er zijn op dit moment 895 beheersplannen goedgekeurd (situatie op 29 oktober 2019), meestal voor beschermde monumenten.

Onroerenderfgoedrichtplannen bestaan als beleidsinstrument sinds 2013. Deze plannen komen tot stand op initiatief van en in samenwerking met belanghebbenden. In het voorjaar van 2019 zijn twee onroerenderfgoedrichtplannen goedgekeurd. Een eerste plan formuleert een toekomstvisie voor de mergelgroeven in Riemst en is het resultaat van een samenwerking tussen het agentschap Onroerend Erfgoed, het agentschap Natuur en Bos, de IOED Oost-Haspengouw en Voeren, de gemeente Riemst, de plaatselijke erfgoedgemeenschap van de ‘berglopers’ en de lokale bevolking. Aan een tweede richtplan over de hoogstamboomgaarden in Haspengouw en Voeren werkte een nog grotere groep belanghebbenden mee uit verschillende bestuursniveaus en beleidsvelden (landbouw, natuur, onroerend erfgoed, ruimte, toerisme ...). Het instrument zorgt ervoor dat alle betrokkenen samen in dezelfde richting kijken.

3.3 ERFGOEDZORG ALS ONDERDEEL VAN EEN TRANSVERSALE AANPAK

Onroerend erfgoed is als deel van onze leefomgeving een factor in een integrale en duurzame gebiedsontwikkeling, waarin ook andere ruimtelijke behoeften spelen, zoals mobiliteit, wonen, recreatie, toerisme, natuurbeheer ... Onroerend erfgoed vindt zijn waardering vanuit de historische context en interageert met beleidsopties van andere sectoren. Daarom is een transversale aanpak aangewezen.

De nood aan die transversale benadering staat centraal in de **Europese Landschapsconventie** uit 2000. Die conventie ziet landschappen als het levend erfgoed waarin onze identiteit en diversiteit tot uiting komt. In de conventie is ‘landschap’ een koepelbegrip voor alle vormen van erfgoed die ruimte innemen, dus even goed natuurlijk erfgoed als gebouwd erfgoed, open ruimte en stad. Landschapsbeheer is zo een zeer transversale materie: het gaat dan namelijk niet enkel over erfgoedbeleid, maar ook over ruimtelijke ordening, stadsplanning, plattelandsontwikkeling, klimaat, energie, landbouw, economie, natuurbeheer en cultuur. De geest van de Landschapsconventie waart ook door de UNESCO-aanbeveling voor Historische Stadslandschappen (2011), de verklaring van Davos (2018) en de Europese erfgoedstrategie voor de 21ste eeuw (2018).

De **UNESCO-aanbeveling voor Historische Stadslandschappen** wil de doelstellingen van de onroerenderfgoedzorg verbinden met die van sociale en economische ontwikkeling. Deze aanbeveling schuift het stedelijk erfgoed nadrukkelijk naar voor als een sociale, culturele en economische troef voor de ontwikkeling van steden. Die lijn wordt verder ontwikkeld in de **verklaring van Davos**. Vertrekkende vanuit het concept van kwaliteitsvolle ‘Baukultur’, maakt ze van cultuur het middelpunt van een holistisch ontwikkelingsbeleid dat streeft naar sociale samenhang, ecologische duurzaamheid verzekert én bijdraagt tot de gezondheid en het welzijn van iedereen. Erfgoed neemt hierbinnen een elementaire plaats in. De verklaring van Davos benadrukt dat de manier waarop we ons cultureel erfgoed vandaag gebruiken, onderhouden en beschermen van cruciaal belang is voor de toekomstige ontwikkeling van een kwaliteitsvolle gebouwde omgeving.

Een transversale aanpak betekent een **wisselwerking**: erfgoedzorg moet een plaats krijgen in de omgang met de leefomgeving én bijdragen aan de grotere uitdagingen die zich stellen. Om de klimaatdoelstellingen te behalen en de koolstofdioxide-uitstoot terug te dringen, vraagt Vlaanderen terecht inspanningen van alle sectoren. Uitdagingen als het verhogen van de energie-efficiëntie van het bestaande patrimonium en de omschakeling van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie, gepaard met hogere maatschappelijke verwachtingen naar comfort, veiligheid en toegankelijkheid

dagen de onroerenderfgoedsector uit om op zoek te gaan naar duurzame en innovatieve oplossingen op maat die de erfgoedwaarden verzoenen met deze maatschappelijke noden.

Het agentschap zette daarom de afgelopen jaren in op bewustwording met onder andere de publicatie in 2017 van het onderzoek naar energiezuinige maatregelen in monumenten met woonfunctie.

3.4 GROEIENDE VRAAG NAAR EEN KRITISCHE REFLECTIE OVER HET BESCHERMINGSBELEID

Beschermen is een hoeksteen van het onroerenderfgoedbeleid. Sinds de eerste monumentenwet van 1931 is een complementair stelsel van verschillende beschermingsstatuten met verschillende rechtsgevolgen ontwikkeld met één gemeenschappelijk doel: de meest relevante erfgoedgetuigen van het leven in Vlaanderen bewaren voor de toekomst. Het beschermd erfgoed vertegenwoordigt ondertussen 4,3 procent van het oppervlak van Vlaanderen. Dit is niet verwonderlijk: Vlaanderen kent al eeuwenlang een intense ontginning en is één van de meest dicht bebouwde en bevolkte regio's van Europa. Ons historisch patrimonium – zowel vanuit bouwkundig, archeologische als landschappelijk oogpunt - is dus zeer groot.

Beschermingsstatuut	Aantal definitieve beschermingen	Oppervlakte (op basis van contour bescherming)	% van Vlaanderen
Monumenten	11.381	4.973 ha	0,37%
Stads – en dorpsgezichten	1.567	9.286 ha	0.69%
Cultuurhistorische landschappen	684	41.530 ha	3,07%
Archeologische sites	43	1.180 ha	0,09%
Erfgoedlandschappen	32	6.993 ha	0,52%
Varend erfgoed	31		

Tabell: aantallen beschermd erfgoed, 29 oktober 2019

De burger verwacht van de overheid dat zij haar beslissingen en keuzes goed onderbouwt en motiveert en dat de rechtsgevolgen voor iedereen duidelijk en gelijkwaardig zijn. Dat geldt ook voor het beschermen van erfgoed. Er zijn stappen gezet om het beschermingsproces en de gevolgen van een bescherming transparanter te maken. De 'oogst' van decennialang beschermen is divers. Oudere beschermingsbesluiten zijn onder andere regelgevingen en vanuit een andere context tot stand gekomen. Ook de oude besluiten moeten eenduidig begrepen kunnen worden, rechtszeker en voldoende flexibel zijn.

De fundamentele vraag is echter of wat anno 2019 beschermd is een **goede representatieve staalkaart vormt** van de meest beschermenswaardige getuigen uit het verleden? Beschermingsbesluiten worden zelden in vraag gesteld en het aantal beschermingen groeit steeds verder aan. Heel wat beslissingen werden jaren of decennia geleden genomen, in een andere tijdsgeslacht. Zouden we dezelfde keuzes maken als we de oefening helemaal opnieuw zouden doen? Hoewel we al meer dan tachtig jaar bouwen aan het beschermde erfgoedbestand, onderneemt Vlaanderen pas sinds enkele jaren stappen om de effecten van dat beleid te analyseren. Nochtans is inzicht daarover belangrijk voor het verder uitstippelen van het erfgoedbeleid op langere termijn.

Sinds 2016 onderwerpt het agentschap Onroerend Erfgoed de beschermingen die in het verleden gerealiseerd zijn stapsgewijs aan een **doelmatigheidsanalyse**. Deze evaluatie gaat in de eerste plaats na of het beschermingsinstrumentarium tot het gewenste resultaat - het behoud van erfgoedwaarden - heeft geleid. Voorlopig is het nog niet duidelijk of een bescherming essentieel is voor het behoud, dan wel of andere factoren een gunstige impact kunnen hebben. De vraag is of beschermen altijd het meest

////////////////////////////////////

Het hergebruiken en herbesteden van onroerend erfgoed is een uitdaging waar de erfgoedsector al jaren sterk op inzet. Het agentschap Onroerend Erfgoed formuleerde in 2016 een **visie over hergebruik en herbesteding** en publiceerde een handleiding over het herbesteden van grootschalige hoeves. Het stelt hierbij haar expertise ter beschikking en ondersteunt initiatieven van onderuit. Sinds 2018 kan iedereen inspiratie voor eigen projecten vinden in een **projectportfolio** met 'best practices' van herbesteding en restauraties.

3.6 DE VRAAG NAAR GEDIFFERENTIEERDE EN HAALBARE ONDERSTEUNING

Financiële ondersteuning is een van de hoekstenen van het onroerenderfgoedbeleid. Uit het draagvlakonderzoek blijkt dat het Vlaamse publiek dit ook van de overheid verwacht. Van het voor onroerenderfgoedzorg gereserveerde budget van 113 miljoen euro is jaarlijks ongeveer 85 procent bestemd voor premies. Dat percentage volstaat niet om aan de vraag te voldoen. Bovendien vraagt de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet sinds 2015 financiële ruimte voor enkele nieuwe instrumenten, zoals de subsidies voor IOED's en onroerenderfgoeddepots, fiscale instrumenten, het financieren van archeologisch onderzoek ... Bepaalde instrumenten, zoals de subsidies voor beheersovereenkomsten, projectsubsidies voor educatie en de landschapspremie wachten nog op implementatie. Het verruimen van het financieringsinstrumentarium ging echter niet gepaard met het verhogen van het totaalbudget.

Er bestaan verschillende soorten **premies voor onderhoud en restauratie**, waarbij er een onderscheid is tussen premies toegekend volgens een standaardprocedure en premies toegekend volgens een bijzondere procedure. De standaardprocedure is laagdrempelig, kent een korte doorlooptijd en de kostenraming is beperkt tot 25.000 euro. Voor de bijzondere procedure geldt deze begrenzing niet, maar is er wel sprake van een strengere goedkeurings- en opvolgingsprocedure. De premiepercentages verschillen naargelang het soort erfgoed, het soort premienemer en het soort project. Het basispremiepercentage bedraagt 40 procent, maar kan verhoogd worden tot 60 procent voor onder meer openbare besturen en beheerders van eredienstgebouwen. De categorie van 80-procent-premies is in 2019 vervangen door een systeem van aanvullende premies 'op verdienste': erfgoedpremies kunnen bijvoorbeeld met 10 procent worden verhoogd als de aanvrager goed huisvaderschap kan aantonen.

In 2018 is een kleine 8,2 miljoen euro besteed aan erfgoedpremies volgens de standaardprocedure en een kleine 75 miljoen aan premies volgens de bijzondere procedure en aan de restauratiepremies volgens de oude regelgeving. **Hoewel er veel meer premiedossiers volgens de standaardprocedure zijn, wegen de restauratiepremedossiers en dossiers volgens de bijzondere procedure veel sterker door op de begroting. De vraag naar dit type premie is altijd bijzonder groot geweest. Het premiesysteem leidde ondertussen tot een lange achterstand, met dossiers die sinds 2014 op een premie wachten.** De huidige wachtlijst bestaat momenteel uit 471 dossiers, die een totaalbedrag van ruim 260 miljoen euro vertegenwoordigen. Dergelijke achterstand heeft een remmende impact op de beleidsruimte.

Totaal wachtlijst	471 dossiers	262.473.475,92 euro
Waarvan restauratiepremies	340 dossiers	179.938.946,45 euro
Waarvan erfgoedpremies bijzondere procedure	131 dossiers	82.534.529,47 euro

Tabel: overzicht van de wachtlijst na de eerste programmatie 2019.

De wachtlijst is enerzijds veroorzaakt door een toegenomen vraag in de aanloop naar wijzigingen aan de financieringsregelgeving, maar is anderzijds **inherent aan het financieringssysteem** zelf, dat volledig vraaggestuurd is en voor bepaalde dossiercategorieën bijzonder gunstige voorwaarden inhoudt. Dat resulteert in een overwicht aan dossiers met hogere premiepercentages. Bovendien is het mogelijk om voor langlopende projecten een meerjarige premieovereenkomst af te sluiten. Deze overeenkomst is een onmiddellijk ingaand en jarenlang engagement van de overheid, waarbij in nauw overleg diverse

////////////////////////////////////

restauratiewerken worden afgesproken. De meerjarige premieovereenkomsten bieden zo stabiliteit en zekerheid voor de erfgoedbeheerder. Meerjarige overeenkomsten vertegenwoordigden in 2018 ongeveer een derde van het besteedde bedrag aan premies volgens de bijzondere procedure en de restauratiepremie.

Project	Doorlooptijd	Bijdrage 2019-2024	Totale bijdrage Vlaams gewest
Aalst: Sint-Martinuskerk	2014-2024	10.025.290,06 €	17.567.582,89 €
Antwerpen: Districtshuizen	2017-2019	1.437.500,37 €	5.837.500,37 €
Antwerpen: Sint-Jacobskerk	2018-2022	6.951.025,30 €	8.676.986,61 €
Antwerpen: Stadhuis/Steen	2018-2021	7.891.884,41 €	10.891.884,41 €
Beringen: Be-Mine	2010-2020	7.421.440,70 €	22.893.444,98 €
Bokrijk: Openluchtmuseum	2017-2021	7.713.115,96 €	14.398.125,89 €
CWGC: Begraafplaatsen	2017-2021	1.732.680,60 €	3.891.876,39 €
Genk: Mijn Waterschei	2014-2020	776.128,12 €	8.062.386,23 €
Gent: Vooruit	2019-2023	10.538.526,03 €	10.538.526,03 €
Herita: Cluster	2020-2023	5.487.108,25 €	5.487.108,25 €
Hoogstraten: Sint-Katharinakerk	2019-2023	6.351.407,44 €	6.351.407,44 €
Ieper: Lakenhallen	2020-2024	8.733.125,92 €	8.733.125,92 €
Lier: Begijnhof	2019-2023	12.925.376,80 €	12.925.376,80 €
Merksplas: Rijksweldadigheidskolonie	2012-2020	4.017.825,32 €	17.158.754,12 €
Mortsel: Fort 4	2018-2022	5.013.598,88 €	6.941.353,96 €
Tongeren: OLV-basiliek	2012-2023	8.736.566,50 €	12.635.150,89 €
Zwevegem: Transfo	2019-2023	3.173.990,69 €	3.173.990,69 €
Totaal		108.926.591,35 €	176.164.581,87 €

Tabel: overzicht van de lopende meerjarenpremieovereenkomsten.

In antwoord op het wachtlijstprobleem bij de bijzondere premie riep de Vlaamse overheid **alternatieve financieringsmogelijkheden** in het leven. Zo is het systeem van vermindering van de personenbelasting geoptimaliseerd, zodat het nu een evenwaardig alternatief vormt voor een erfgoedpremie volgens de standaardprocedure. Daarnaast zijn de verkooprechten en schenkbelasting voor beschermde monumenten verlaagd. Tot slot introduceerde de overheid de erfgoedlening, tegen een intrestvoet van 1 procent voor restauratie-, renovatie- en herbestedingswerken aan beschermd onroerend erfgoed en gebouwen opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed. In 2018 werden 29 erfgoedleningen toegekend voor een totaalbedrag van ongeveer 3,5 miljoen euro. Van de erfgoedleningen met aanvraagdatum in 2019 werden er tot op heden (31/10/2019) in totaal 35 leningen goedgekeurd voor een totaalbedrag van € 4.192.628,83. Deze maatregelen moeten zuurstof geven aan nieuwe investeringsprojecten in onroerend erfgoed. Vanzelfsprekend zijn deze initiatieven vooral te zien als complementair met het premiestelsel.

////////////////////////////////////

	Erfgoed Particulier	Erfgoed Rechtspersoon	TOTAAL
aantal goedgekeurd	56	12	68
bedrag goedgekeurd	6 790 540,85	3 867 045,25	10 657 586,10
reeds opgenomen	3 080 322,58	1 079 352,07	4 159 674,65
Totaal Aantal aanvragen (incl. status analyse/geweigerd/...)	74	22	96
Totaal aanvragen bedrag (incl. status analyse/geweigerd/...)	7 182 421,65	4 117 045,25	11 299 466,90

Tabel: goedgekeurde leningen vanaf de start van de erfgoedlening tot 23/10/2019

Wat betreft ondersteuning neemt de overheid steeds meer een **faciliterende rol** op. De **archeologische sector** speurt naar nieuwe kennis en inzichten over het verleden. In de regel betaalt de verstoorder de kost van het archeologisch onderzoek. De overheid komt hier maar beperkt in tussen. De premie voor archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem en de premie voor buitensporige opgravingskosten geven financiële ondersteuning aan burgers die een archeologische opgraving op hun terrein laten uitvoeren. De overheid brengt ook de gebieden in kaart waar al archeologische activiteiten zijn uitgevoerd of waar geen archeologisch erfgoed meer te verwachten valt. Daarnaast ondersteunt de overheid de kenniswinst die archeologen boeken met hun onderzoek, door de verslagen van elke archeologische opgraving publiek ter beschikking te stellen en projectsubsidies te verlenen voor syntheseonderzoek van deze rapporten tot echte archeologische kenniswinst.

De behoefte aan ondersteuning is niet alleen van financiële aard, maar gaat ook om het delen van **kennis en expertise**. Eigenaars, beheerders en andere actoren hebben nood aan vakmanschap, materialen, gereedschappen, bepaalde onderzoekstechnieken (het digitaal hoogte model ...) om zorg te kunnen dragen voor hun erfgoed. Lokale besturen hebben nood aan kennisoverdracht over de taken waarvan de Vlaamse overheid verwacht dat ze die overnemen, zoals het inventariseren van onroerend erfgoed. Het agentschap Onroerend Erfgoed ontwikkelde in haar bestaansgeschiedenis zelf de kennis over zeer vakspecifieke erfgoedsegmenten maar maakt ook deel uit van een groter geheel. Op andere vlakken nemen partnerorganisaties zoals Herita, Monumentenwacht Vlaanderen en het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) een dienstverlenende rol op. Ze ontvangen hiervoor subsidies. Zo is de Vlaamse overheid er ook voor de verschillende bruggenbouwers in het erfgoedveld, die dichter bij erfgoedgemeenschappen of bij de praktijk staan.

4 DOELSTELLINGEN

4.1. IEDEREEN KOESTERT HET ONROEREND ERFGOED ALS EEN EVIDENT EN INTEGRAAL DEEL VAN ONZE LEEFOMGEVING, CULTUUR, IDENTITEIT EN NATIE

ISE 1. PARTNERSCHAPPEN ROND ERFGOEDZORG

Erfgoed maakt deel uit van onze leefomgeving, cultuur, identiteiten natie. Het ontleent er een betekenis, rol en invulling aan. Daarom staat onroerenderfgoedzorg niet op zichzelf. Die kan alleen maar vorm krijgen als de gebruikers van de leefomgeving het belang en de meerwaarde van erfgoed inzien en zich ertoe engageren om het in stand te houden. We willen dan ook een evidentie maken van dat engagement.

Samen met de gebruikers van onze leefomgeving geven we gestalte aan het erfgoedbeleid. We zetten de dialoog met erfgoedgemeenschappen verder en rekenen op lokale besturen en partnerverenigingen als tussenpersoon om de dialoog in goede banen te leiden. Daarnaast laten we erkende onroerenderfgoedgemeenten verder uitgroeien tot echte eerstelijnspartners in de uitvoering van het beleid. Erfgoed en erfgoedzorg zijn meer dan een 'doel op zich'. Het zijn katalysatoren om bredere maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden.

4.1.1. De zorg voor het onroerend erfgoed is het resultaat van actieve samenwerking

Erfgoedzorg is een verhaal van samenwerking. Samenwerkingsverbanden nemen verschillende vormen aan, met interacties tussen erfgoedeigenaren, betrokken buurtbewoners, erfgoedprofessionals, erfgoedverenigingen en lokale besturen. Samen vormen ze erfgoedgemeenschappen, een term uit de Faroconventie die deze groepen mensen als de drijvende kracht van een succesvol erfgoedbeleid beschouwt. Het is evident dat we hen maximaal ondersteunen en het Vlaamse beleid laten kleuren door hun ideeën. Gemeentelijke overheden, intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten en de partnerverenigingen helpen dit proces te stroomlijnen.

4.1.1.1. We geven het toekomstige onroerenderfgoedbeleid vorm in samenspraak met de belanghebbenden

We maken het onroerenderfgoedbeleid interactief. We betrekken belanghebbenden bij de visievorming. We willen iedereen bereiken die met erfgoed in contact komt of er ideeën over heeft. We kijken dus niet alleen naar de traditionele erfgoedliefhebbers, erfgoedzorgers en beleidsverantwoordelijken op alle niveaus, maar ook naar projectontwikkelaars, ondernemers, nieuwkomers, de natuur- en landbouwsector, de toeristische sector, ... Op die manier willen we aftoetsen wat een maatschappelijk gedragen onroerenderfgoedbeleid kan inhouden en hoe belangengroepen tegenover bepaalde keuzes staan. Nieuwe samenwerkingsverbanden kunnen verfrissende denkrichtingen en oplossingen opleveren.

4.1.1.2. We moedigen elke gemeente aan om een lokaal onroerenderfgoedbeleid te voeren

We moedigen lokale overheden aan om een eigen erfgoedbeleid te voeren. Lokale besturen die het engagement op nemen worden ondersteund door het agentschap.

Lokale besturen zijn sleutelspelers in het erfgoedbeleid: ze kunnen richting geven aan het oplossen van erfgoedvraagstukken. **We stimuleren lokale besturen om een gedragen onroerenderfgoedbeleid te voeren. De Vlaamse overheid stelt hierbij haar kennis en expertise beschikbaar. De intergemeentelijke**

////////////////////////////////////

4.3.1. Onroerenderfgoedzorg staat voor duurzame oplossingen

4.3.1.1. *Onroerenderfgoedzorg is klantgericht*

Op ambtelijk vlak blijven we inzetten op een **proactieve, rechtszekere en klantgerichte overheid**. Als erfgoed te conservatief benaderd wordt, werkt dit contraproductief, het doet de erfgoedwaarden degraderen en creëert leegstand op termijn. Ook bij grote en complexe projecten werkt men niet vertragend, maar oplossingsgericht.

We zetten volop in op **digitalisering**: een toelating werken, een premie- of subsidieaanvraag zal in de toekomst op een snelle en eenvoudige manier en met een beperkte dossiersamenstelling aan te vragen zijn. Dit integreren we maximaal in het Omgevingsloket.

In functie van het behoud van onze waardevolle sites zal er binnen het agentschap Onroerend Erfgoed ook meer ingezet worden op **proactieve handhaving en bemiddeling** in dossiers waar al een vonnis is. Nog al te vaak is handhaving de laatste stap om verwaarlozing te stoppen, maar dan is het al vijf na twaalf.

Inzake regelgeving streven we naar vereenvoudiging en rechtszekerheid. Dit alles gaat in het bijzonder ook op voor de **archeologische erfgoedzorg**. De afgelopen jaren waren erg belangrijk voor de implementatie van nieuwe archeologische regelgeving. De financiering en betaalbaarheid van archeologische trajecten, de doorlooptijd ervan en de wetenschappelijke meerwaarde en ontsluiting blijven permanente aandachtspunten. Bij een aantal maatschappelijke sectoren leeft het aanvoelen dat de archeologische erfgoedzorg een impact heeft op ontwikkelingsprojecten. Daarom voeren we – wanneer alle duurzame effecten van de archeologie regelgeving zichtbaar zijn – een grondige evaluatie uit in samenspraak met de betrokken actoren. Op basis van de resultaten sturen we de regelgeving en de uitvoeringspraktijk bij waar nodig.

De doelstelling van onroerenderfgoedzorg is het optimale behoud en de instandhouding van onroerend erfgoed. **We starten met het in kaart brengen van de fysieke toestand van ons beschermde erfgoed en gaan hierbij pragmatisch tewerk.** De monitoring wordt ingebed in beheersprocedures: opstellen van een beschermingsdossier, het opvolgen van beheersplannen, erfgoedpremieprocedures, toelatingen en adviezen en handhavingstrajecten. We betrekken de zakelijkrechthouders zodat een bottom-up aanpak verzekerd is. Zo willen we stelselmatig voor elk beschermd onroerenderfgoedobject een digitaal beheerslogboek tot stand brengen. We ontwikkelen deze opvolgingstool in overleg met Monumentenwacht en voorzien de nodige middelen voor de productie en uitvoering ervan.

4.3.1.2. *Een doelgerichte handhaving voor onroerend erfgoed*

We werken aan een slagkrachtige handhaving: de regelgeving, de strategische prioriteiten, de programmering en de rapportering inzake handhaving worden afgestemd op het erfgoedbeleid en de beleidsmatige prioriteiten. Via compliance promotion versterken we het bewustzijn met betrekking tot het Vlaamse erfgoed en vergroten we de kennis van de regelgeving. We zorgen voor een optimalisatie van het bestuurlijk handhavingsinstrumentarium en gepaste afstemming met het strafrechtelijk handhavingsspoor, met aandacht voor de mogelijkheden tot bemiddeling. We zetten verder in op herstel van het Vlaamse erfgoed via gerechtelijke of bestuurlijke weg en richten ons op het zo vroeg mogelijk detecteren van risico's. We onderzoeken waar depenalisering zinvol is en waar bestuurlijke beboeting, naast het herstel van de erfgoedwaarden, alsnog een ontradend effect kan hebben. We verbeteren ook de rapportering over de uitvoering van het handhavingsbeleid.

//

4.3.1.3. *Onroerenderfgoedzorg is het resultaat van oplossingsgerichte samenwerking*

Om de kwaliteit van erfgoedzorg en erfgoedontwikkeling te verhogen en te waarborgen voor de toekomst, is er nood aan vakmanschap, innovatie en oplossingsgerichte expertise. **Het is een uitdaging om de bestaande kennis in stand te houden en over te dragen, nieuwe kennis te omarmen en de brug te slaan naar hedendaagse normen, technieken en ontwikkelingsnoden. Het is ook van belang om die informatie toegankelijk te houden voor de erfgoedeigenaar en -gebruiker.** Het agentschap bouwt een netwerk uit van complementaire onderzoeksinstanties en expertisecentra. Dit netwerk wordt een zichtbaar platform, staat voor gebundelde informatie en staat in het teken van prospectie naar innovatieve oplossingen voor erfgoedzorg en erfgoedontwikkeling. Waar er duidelijke uitdagingen zijn, en initiatief vereist is, stelt het agentschap zich op als spelverdeler.

Voor 'varend erfgoed' beschikken we bijvoorbeeld al enkele jaren over een degelijk kader dat inventariseren, beschermen en subsidiëren regelt en enkele 'flankerende instrumenten'. Het beheer van het meer grootschalige varend erfgoed vormt echter een knelpunt. Een aantal dossiers stuit op een beheersuitdaging die voor het gemiddelde openbare bestuur moeilijk is. Daarom ontwikkelen we, samen met de partners, een haalbare oplossing voor die schepen en dat rijke maritieme verleden.

4.3.1.4. *We spelen onroerend erfgoed uit als 'duurzaam' ingrediënt*

Erfgoedzorg heeft per definitie een duurzaam karakter: het streeft naar het in stand houden van materie die de tand des tijds al heeft doorstaan. Erfgoed vergt een duurzame aanpak: het is niet alleen in materieel opzicht vaak uniek en onvervangbaar, maar ook als betekenisdrager. Mensen identificeren zich met hun erfgoed. Het draagt in meerdere opzichten bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, maar is ook een "eindig" goed.

We maken van duurzaamheid een rode draad doorheen alle geledingen van de onroerenderfgoedzorg: we verankeren het duurzaamheidsaspect van erfgoed in het brede duurzaamheidsverhaal, we stimuleren de zoektocht naar duurzame gebruikso oplossingen, we zetten in op kennis en expertise die nodig is om erfgoed in stand te houden en te vernieuwen, we stimuleren eigenaars en gebruikers om als 'goede huisvaders' omzichtig en verantwoord om te springen met hun erfgoed.

De voorbije jaren heeft de Vlaamse overheid sterk ingezet op het energiezuinig maken van ons patrimonium en het evolueren naar een circulaire economie. Zo heeft de ambitie om de koolstofdioxide-uitstoot te reduceren, geresulteerd in verschillende regelgevende initiatieven, instrumenten en stimulerende premies voor het optimaliseren van het bestaande gebouwpatrimonium, zoals de woningpas, het (vernieuwde) EnergiePrestatieCertificaat (EPC), het renovatieadvies, de slooppremie, verplichtingen bij verkoop en verhuur ... De erfgoedsector wil haar steentje bijdragen aan dit debat. Omdat erfgoed een bijzondere vorm van patrimonium is, streven we maatwerk na, maar niet per definitie de uitzondering. We blijven nauw betrokken bij de totstandkoming van nieuwe regelgeving en instrumenten en zetten verder in op wetenschappelijk onderzoek naar de bijdrage van erfgoed aan een duurzame samenleving.

4.3.1.5. *We streven initiatief na en pakken uit met onze resultaten*

Het Onroerend Erfgoed zal nog meer ingezet worden als troef. We doen dit zeker niet alleen. Uitdaging is om met diverse partners een goede (her-)bestemming te vinden voor ons onroerend erfgoed, die economisch en functioneel haalbaar is en waarbij we het erfgoed niet onder een stolp plaatsen maar inzetten in een bredere maatschappelijke context: toerisme, werkgelegenheid, vastgoedwaarde, ...

////////////////////////////////////

herbestemming die een grote maatschappelijke nood lenigt ... We bekijken in dit kader of we via instrumenten zoals **crowdfunding** en een **erfgoedloterij** privékapitaal kunnen aantrekken.

We willen vertrouwen, flexibiliteit en autonomie bieden aan onze partners. De **onroerenderfgoedregelgeving voorziet verschillende vormen van overeenkomsten die de relatie tussen de Vlaamse overheid en partners regelen: erkenningen, beheersplannen, onroerenderfgoedrichtplannen, samenwerkingsovereenkomsten, beheersovereenkomsten ... We onderzoeken de mogelijkheid om deze te hervormen tot een uniform systeem van contracten met afspraken over taakverdeling en financiering.** In deze contracten kan de afstemming met andere (financierende) partners worden geregeld. De ontwikkeling van onroerend erfgoed heeft vaak andere belangen dan alleen onroerenderfgoedzorg. Contracten moeten de mogelijkheid bieden om krachten te bundelen om gemengde doelstellingen te bereiken. De nadruk ligt op het globale resultaat en niet zozeer op het afbakenen van subsidiedomeinen. We zoeken inspiratie bij andere organisaties (dienstvergoedingen, beheersovereenkomsten ...) en bekijken de mogelijkheden tot transversale samenwerking.

//

